

Μιχάλης Δαμανάκης (Ρέθυμνο)

Οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού του έργου «Παιδεία Ομογενών»

Εισαγωγή

Το έργο 'Παιδεία Ομογενών' χρηματοδοτείται από ο Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας και την Ευρωπαϊκή Ένωση, στα πλαίσια του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και έχει ως στόχο την καλλιέργεια και την προώθηση της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού τόσο σε μαθητές ελληνικής καταγωγής που ζουν στο εξωτερικό και φοιτούν σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όσο και σε αλλόφωνους μαθητές που επιθυμούν να γίνουν κοινωνοί του ελληνικού πολιτισμού και να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

Οι τελικοί αποδέκτες των προϊόντων του έργου θα είναι ομογενείς και αλλογενείς μαθητές και εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο εξωτερικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΔΡΑΣΕΩΝ ΕΡΓΟΥ		
A/A	ΤΙΤΛΟΣ	ΣΤΟΧΟΣ ΔΡΑΣΗΣ
I	ΑΘΗΝΑ (Α)	Εκπαιδευτικό Υλικό και Εκπαιδευτικά Προγράμματα
II	ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ (Π)	Επιμόρφωση Εκπαιδευτικών και Εκπαιδευτικά Προγράμματα Μαθητών
III	ΕΡΜΗΣ (Ε)	Βάσεις Δεδομένων και Επικοινωνιακά Δίκτυα

Το έργο αποτελείται από τρεις δράσεις, από τις οποίες η πρώτη (με την επωνυμία ΑΘΗΝΑ) έχει ως στόχο την κατάρτιση Προγραμμάτων Σπουδών και την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης και ως Ξένης Γλώσσας στο εξωτερικό καθώς και τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού.

Η δεύτερη δράση (ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ) έχει ως αντικείμενο την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που διδάσκουν στο εξωτερικό την Ελληνική καθώς και την οργάνωση και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για μαθητές που μαθαίνουν ελληνικά στο εξωτερικό.

Στόχος της τρίτης δράσης (ΕΡΜΗΣ), τέλος, είναι η δημιουργία Βάσεων Δεδομένων και Δικτύων Επικοινωνίας (βλ. www.cc.uch.gr/diaspora).

Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται στην πρώτη δράση (ΑΘΗΝΑ) και συγκεκριμένα στην οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού για τη διδασκαλία της Ελληνικής καθώς και Ιστοριοπολιτισμικών Στοιχείων.

1. Τα δεδομένα

Όπως προκύπτει από τις σχετικές μελέτες μας (βλ. Δαμανάκης 1999), εκείνο που χαρακτηρίζει την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό είναι η ετερογένεια.

Οι μαθητές – δέκτες ενός ελληνόγλωσσου διδακτικού υλικού διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα, από περιοχή σε περιοχή, από σχολείο σε σχολείο, από οικογένεια σε οικογένεια ως προς τις εμπειρίες τους, τα βιώματα και τις παραστάσεις τους, τα ελληνογενή πολιτισμικά στοιχεία και προπάντων ως προς τις γλωσσικές τους δεξιότητες στην Ελληνική.

Αποφασιστικής σημασίας για την κατάρτιση ενός Αναλυτικού Προγράμματος και σχετικού εκπαιδευτικού υλικού είναι επίσης η πολυπλοκότητα των θεσμικών πλαισίων και ειδικά των διαφόρων μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης (αμιγή ελληνικά σχολεία, απογευματινά ή σαββατιανά τμήματα, δίγλωσσα σχολεία, δίγλωσσες τάξεις κ.λπ), καθώς και το status της ελληνικής γλώσσας, και προπάντων το status και η εξέλιξη των ελληνικών παροικιών στις διάφορες χώρες υποδοχής.

Στα παραπάνω δεδομένα πρέπει να προστεθεί ως ξεχωριστό δεδομένο το υπάρχον – πριν το έργο Παιδεία Ομογενών – διδακτικό υλικό.

Σε παλαιότερη μελέτη μας (Δαμανάκης 1997, 69), αλλά και στα πλαίσια του έργου Παιδεία Ομογενών διαπιστώσαμε ότι τα πακέτα διδακτικού υλικού που ήταν σε χρήση στις δεκαετίες του '70, του '80 και του '90 στις Η.Π.Α, στην Ευρώπη και στην Αυστραλία, και είχαν ως αντικείμενο τη διδασκαλία της Ελληνικής σε άτομα ελληνικής καταγωγής, απευθυνόταν κατά κύριο λόγο σε μαθητές της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτό σημαίνει ότι από τη μια δεν είχε ληφθεί πρόνοια για την προσχολική αγωγή, και άρα τα παιδιά πηγαίνουν απροετοίμαστα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, και από την άλλη δεν τους παρέχεται κατάλληλο διδακτικό υλικό για τη συνέχιση εκμάθησης της Ελληνικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Ως προς την καταλληλότητα του διδακτικού υλικού διαπιστώσαμε ότι από τα πακέτα διδακτικού υλικού που είχαν κατασκευαστεί ειδικά για τα ελληνόπουλα στο εξωτερικό εκείνα που σ' ένα βαθμό ανταποκρίνονται στις ανάγκες των (απο)δεκτών τους ήταν: το διδακτικό υλικό που κατασκευάστηκε στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και απευθύνεται κυρίως στα Ελληνόπουλα της Γερμανίας και το υλικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στις Η.Π.Α., με τίτλο «Μαθαίνω Ελληνικά».

Τα συγκεκριμένα πακέτα επιδιώκουν να απαντήσουν στο φαινόμενο της ανομοιογένειας του μαθητικού πληθυσμού καθένα με το δικό του τρόπο. Το υλικό για τη Γερμανία, με αφετηρία ένα γλωσσικά και εν μέρει ηλικιακά ανομοιογενές τμήμα, προσφέρει διαφοροποιημένα κείμενα και ασκήσεις έτσι ώστε το υλικό να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μια εσωτερική διαφοροποίηση στο ανομοιογενές τμήμα.

Το διδακτικό υλικό του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου προβλέπει για τις δύο πρώτες «τάξεις» διαφοροποιημένο υλικό για τους ελληνόφωνους και αλλόφωνους μαθητές, οι οποίοι όμως στη συνέχεια συνδιδάσκονται με βάση ένα κοινό υλικό που προχωρεί εξελικτικά από τάξη σε τάξη. Η οργάνωση του υλικού, σύμφωνα με τις δηλώσεις των συγγραφέων, σε τρία επίπεδα – «αρχαρίων», «μεσαίων» και «προχωρημένων» – δεν εκφράζεται μέσα από το ίδιο το υλικό.

Τα λοιπά πακέτα διδακτικού υλικού που έχουν την αξίωση να καλύψουν τουλάχιστον μια εκπαιδευτική βαθμίδα (π.χ. το υλικό του Κολεγίου «Όμηρος» στην Αυστραλία ή του Παπαλοΐζου στις Η.Π.Α) παρουσιάζουν σοβαρότερες αδυναμίες τόσο ως προς τα περιεχόμενα και τους κοινωνικοπολιτισμικούς στόχους όσο και ως προς τις κατανομές και την κλιμάκωση των διαφόρων γλωσσικών φαινομένων και των βασικών δομών της Ελληνικής.

2. Το ζητούμενο: Οργάνωση του εκπαιδευτικού υλικού

Κάτω, λοιπόν, απ' αυτά τα δεδομένα κληθήκαμε να καταθέσουμε μια πρόταση για την κατάρτιση ενός Αναλυτικού Προγράμματος και την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού που να ανταποκρίνονται στα νέα δεδομένα και ζητούμενα.

Εκτός από τα βασικά θεωρητικά ερωτήματα που μας απασχόλησαν και τα οποία αναπτύξαμε στα προηγούμενα κεφάλαια έπρεπε να απαντήσουμε και σε ερωτήματα οργανωτικής φύσεως, όπως τα ακόλουθα δύο:

α) *Είναι σκόπιμη η παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού για κάθε χώρα υποδοχής χωριστά ή η παραγωγή ενός κοινού για όλους υλικού ή, τέλος, είναι σκόπιμος ο συνδυασμός των δύο δυνατοτήτων;*

β) *Είναι σκόπιμη η οργάνωση του υλικού σε μαθησιακά επίπεδα, και αν ναι ποια οφείλει να είναι η δόμηση και η εσωτερική λογική κάθε επιπέδου, καθώς και η σχέση και η συνοχή μεταξύ των επιπέδων;*

α) *Ως προς το πρώτο ερώτημα*

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα έχει ένα οικονομικο-τεχνικό και ένα θεωρητικο-φιλοσοφικό σκέλος.

Από οικονομικής και τεχνικής πλευράς η παραγωγή διδακτικού υλικού για κάθε χώρα υποδοχής χωριστά είναι πολύ δύσκολη έως αδύνατη, δεδομένου ότι Έλληνες ζουν σε περισσότερες από 100 χώρες ανά τον κόσμο, και οργανωμένες μορφές ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης λειτουργούν σε περισσότερες από 40 χώρες (βλ. ΥΠΕΞ 1987).

Η οικονομική επιβάρυνση δεν περιορίζεται μόνο στην παραγωγή, αλλά επεκτείνεται και στην αναπαραγωγή και προώθηση του υλικού και άρα μεγθύνεται. Οι δε τεχνικές δυσκολίες δεν περιορίζονται μόνο στο οργανωτικό σκέλος, αλλά έχουν κι ένα ουσιαστικό, με την έννοια ότι είναι ελάχιστες εκείνες οι χώρες στις οποίες μπορούν να συσταθούν ομάδες παραγωγής διδακτικού υλικού, των οποίων τα μέλη να διαθέτουν την απαιτούμενη παιδαγωγική-διδακτική και γλωσσολογική θεωρητική κατάρτιση, καθώς και την ανάλογη εκπαιδευτική εμπειρία.

Σημαντικότερο, ωστόσο, είναι το θεωρητικό-φιλοσοφικό σκέλος του ερωτήματος, η απάντηση του οποίου αποτελεί ουσιαστικά το πλαίσιο οργάνωσης του εκπαιδευτικού υλικού.

Αν δεχτούμε ότι σκοπός της παιδείας ομογενών είναι ο πολιτισμικός εμπλουτισμός μέσα από τη δυναμική διαδικασία της ενδοελληνικής πολιτισμικής συνάντησης και αλληλεπίδρασης, ο οποίος οδηγεί στη διεύρυνση της κοινής βάσης των διαφόρων ελληνικών ταυτοτήτων χωρίς να τις ομοιογενοποιεί και να τις ακυρώνει, τότε οδηγούμαστε στις ακόλουθες λογικές συνέπειες.

Ένα διδακτικό υλικό που θα ήταν οργανωμένο κατά χώρα και θα πρότασσε την καλλιέργεια των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της εκάστοτε παροικίας θα προωθούσε μόνο την *ετερότητα* και θα απομάκρυνε σταδιακά από την κοινή πολιτισμική βάση, δηλαδή τα κοινά στοιχεία της ταυτότητας, των απανταχού Ελλήνων.

Αντίθετα, ένα διδακτικό υλικό για όλους που θα πρότασσε και ενδεχομένως θα επιχειρούσε να επιβάλει την ελλαδική πολιτισμική νόρμα θα οδηγείτο σε αδιέξοδο.

Το διδακτικό υλικό που έχει τις περισσότερες πιθανότητες να ανταποκριθεί στην παραπάνω στοχοθεσία είναι ένα υλικό που καλλιεργεί τόσο την *ταυτότητα* (κοινά χαρακτηριστικά και στοιχεία) όσο και την *ετερότητα* (ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στοιχεία) και που, κατά συνέπεια, θα αντλεί τα περιεχόμενά του από όλους τους κοινωνικούς χώρους που αφορούν τους μαθητές (παροικία, χώρα διαμονής, Ελλάδα).

β) Ως προς το δεύτερο ερώτημα

Παράλληλα προς την απόφασή μας να οργανώσουμε το υλικό σε *Υλικό Ταυτότητας* και *Υλικό Ετερότητας* αποφασίσαμε να το οργανώσουμε και σε μαθησιακά επίπεδα στηρίζοντας εμπειρικά αυτή την απόφασή μας στην διαπιστωμένη ετερογένεια σε σχέση με:

α) τις κοινωνικοπολιτισμικές και μαθησιακές – ιδιαίτερα γλωσσικές- προϋποθέσεις των μαθητών

β) τις θεσμικές και οργανωτικές συνθήκες λειτουργίας της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη μας το διαπιστωμένο εκπαιδευτικό κενό σε παιδαγωγικό υλικό στην προσχολική αγωγή και βασιζόμενοι σε βασικές παιδαγωγικές – διδακτικές αρχές, ως προς την παιδαγωγική αντιμετώπιση της προσχολικής εκπαίδευσης, οριοθετήσαμε το *πρώτο μαθησιακό επίπεδο*, το οποίο καλύπτει τις ηλικίες από 6 έως 8 ετών, ή αλλιώς τις τάξεις: προδημοτική, πρώτη και δεύτερα.

Στη συνέχεια με κριτήρια θεσμικά (π.χ. βετής διάρκεια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στις περισσότερες χώρες υποδοχής, διάρκεια της υποχρεωτικής εκπαίδευσης) καθώς και ανθρωπολογικά – εξελικτικά οριοθετήσαμε τη χρονική διάρκεια των υπολοίπων επιπέδων έτσι όπως αυτά φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Η επωνυμία του κάθε επιπέδου εκφράζει την έμφαση που δίδεται κάθε φορά στο διδακτικό υλικό και στη διδασκαλία, αλλά και το γενικό στόχο του.

Ως προς τη γλώσσα:

Στο **πρώτο επίπεδο** προέχουν η άσκηση στον προφορικό λόγο και η μύηση των μαθητών στους μηχανισμούς της πρώτης ανάγνωσης και γραφής. Στο τέλος του πρώτου επιπέδου θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί ο αλφαριθμητισμός.

Στο **δεύτερο επίπεδο** επιδιώκεται η εμπέδωση των μηχανισμών ανάγνωσης και γραφής, καθώς και των δεξιοτήτων στην παραγωγή προφορικού λόγου.

Στο **τρίτο επίπεδο** προέχει η καλλιέργεια των παραπάνω δεξιοτήτων στον προφορικό και προπάντων στο γραπτό λόγο, ώστε ο μαθητής με την αποφοίτησή του από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή μετά από έξι (6) έτη διδασκαλίας της Ελληνικής, να έχει κατακτήσει τη γλώσσα σε τέτοιο επίπεδο που να μπορεί να επικοινωνεί σε ικανοποιητικό βαθμό προφορικά και γραπτά.

Στο **τέταρτο επίπεδο** ο μαθητής πρέπει να φτάσει σ' ένα τέτοιο επίπεδο γλωσσικής ετοιμότητας, ώστε να παράγει αυτόνομα και σε γραπτή μορφή περιγραφικά, αφηγηματικά κείμενα, εκθέσεις, μικροπραγματείες κλ.π.

Ενασχόληση με τη γλώσσα στο **πέμπτο επίπεδο**, σημαίνει ότι ο μαθητής έχει πλέον κατακτήσει τη γλώσσα και είναι σε θέση να την εμπλουτίσει και να την καλλιεργήσει περαιτέρω μέσα από την ενασχόλησή του με την ελληνική γραμματεία.

Ως προς τα Ιστορικοπολιτισμικά Στοιχεία:

Στα δύο **πρώτα επίπεδα** τα κοινωνικά και πολιτισμικά περιεχόμενα αντλούνται κυρίως από τα ατομικά βιώματα και τις εμπειρίες του παιδιού (**ατομικό επίπεδο**), καθώς και από την οικογένειά του και τον άμεσο περίγυρό του: σχολείο, γειτονιά, ομάδες ομιλήκων, κύκλος συγγενών και εν μέρει

παροικία (**μικροεπίπεδο**), τα περιεχόμενα προεκτείνονται ευκαιριακά στη χώρα προέλευσης (Ελλάδα) και στην ελληνική μυθολογία ή και ιστορία.

Τα περιεχόμενα των δύο πρώτων επιπέδων, του ιστορικοπολιτισμικού, αλλά και του γλωσσικού υλικού στοχεύουν να βοηθήσουν το παιδί να επεξεργαστεί τα διπολιτισμικά – διγλωσσικά βιώματά του, τις παρατηρήσεις και τις εμπειρίες του και να δημιουργήσει μια σταθερή βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθεί αργότερα η συνειδητοποίηση της πολιτισμικής του καταγωγής και ταυτότητας.

Η **πολιτισμική συνειδητοποίηση** επιδιώκεται κυρίως **στο τρίτο και τέταρτο επίπεδο**, όπου τα περιεχόμενα αντλούνται από την παροικία (την ιστορία, το πολιτισμό της και την καθημερινή της ζωή), καθώς και από την ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό.

Στο **πέμπτο επίπεδο**, ο μαθητής έχοντας συνειδητοποίηση σε μεγάλο βαθμό την ιστορικοπολιτισμική καταγωγή του μπορεί πλέον – παρόμοια με τη γλώσσα- να εμβαθύνει σε συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά θέματα τόσο της παροικίας του και της χώρας που ζει, όσο και της χώρας καταγωγής του- ή καλύτερα καταγωγής των προγόνων του- και να αποκτήσει ιστορική-πολιτισμική συνείδηση.

Πριν προχωρήσουμε στον περαιτέρω σχολιασμό των επιπέδων κρίνουμε απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι ο όρος «τάξη» χρησιμοποιείται συμβατικά και για λόγους καλύτερης επικοινωνίας και δεν αποτελεί οπωσδήποτε σημείο αναφοράς και προσανατολισμού του υλικού ή κριτήριο ένταξης του μαθητή στο εκάστοτε επίπεδο.

Κριτήριο ένταξης του μαθητή σ' ένα επίπεδο είναι: η ηλικία του, και κατά συνέπεια η γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική και λοιπή εξέλιξή του, καθώς και ο βαθμός της ελληνομάθειάς του.

Πίνακας 2: Επίπεδα παραγωγής διδακτικού υλικού για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας και Ιστορικοπολιτισμικών Στοιχείων

ΗΛΙΚΙΑ	ΤΑΞΗ	ΕΠΙΠΕΔΟ	ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	ΙΣΤΟΡΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
6	Προδημοτική	ΠΡΩΤΟ:	Προαναγνωστικό- Αναγνωστικό	Το άτομο και η οικογένειά του (οικο-ιστορία)
7	1 ^η			
8	2 ^η			
9	3 ^η	ΔΕΥΤΕΡΟ:	Εμπέδωση της παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου	Το άτομο, η οικογένεια και ο άμεσος περίγυρός του (κοινωνιο-ιστορία)
10	4 ^η			
11	5 ^η	ΤΡΙΤΟ:	Καλλιέργεια της παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου	Χώρα προέλευσης και παροικίες (κοινωνιο-και εθνο-ιστορία)
12	6 ^η			
13	7 ^η	ΤΕΤΑΡΤΟ:	Αυτόνομη παραγωγή γραπτού λόγου	Ελληνική και παροικιακή ιστορία (εθνο-ιστορία)
14	8 ^η			
15	9 ^η			
16	10 ^η	ΠΕΜΠΤΟ:	Ενασχόληση με την ελληνική γλώσσα και γραμματεία	Ενασχόληση με την ιστορία και τον πολιτισμό της Ελλάδας και της ελληνικής διασποράς
17	11 ^η			
18	12 ^η			

Απαραίτητη κρίνουμε επίσης την ακόλουθη διευκρίνιση. Τα πέντε μαθησιακά επίπεδα του πίνακα 2 αναφέρονται στη διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης (όχι Ξένης) Γλώσσας και μάλιστα σε άμεση σχέση με τη διδασκαλία των Ιστορικοπολιτισμικών Στοιχείων.

Τα ίδια επίπεδα εμφανίζονται και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα, το οποίο καταρτίζουμε, και του οποίου η κατάρτιση προηγείτο σε κάθε επίπεδο πριν την παραγωγή του συγκεκριμένου διδακτικού υλικού που φέρει τους τίτλους «Πράγματα και Γράμματα» και «Εμείς και οι Άλλοι», ή πριν την παραγωγή του ταχύρυθμου διδακτικού υλικού με τίτλο «Ελληνικά με την παρέα μου»/

2.1 Ολιστική προσέγγιση των μαθησιακών επιπέδων

Να υπογραμμίσουμε από την αρχή ότι ο τρόπος προσέγγισης της παραγωγής υλικού και της διδασκαλίας της γλώσσας και των ιστορικοπολιτισμικών στοιχείων οφείλει να είναι ολιστικός.

Ολιστική προσέγγιση, στην περίπτωση μας, σημαίνει τα εξής:

α) *Ως προς το άτομο:*

Το άτομο (ο μαθητής) αντιμετωπίζεται ως ολότητα, ως ενιαίο σύνολο, το οποίο, όμως, είναι, ή οφείλει να είναι, προϊόν συνάντησης και αλληλεπίδρασης τουλάχιστον δύο πολιτισμών. Η διπολιτισμικότητα και η διγλωσσία (στις διάφορες εκφάνσεις τους) σε συνδυασμό με τη συνολική (γνωστική, κοινωνική, συναισθηματική, ψυχοκινητική κ.λπ) εξέλιξη του παιδιού αποτελούν έναν από τους βασικούς πυλώνες του υλικού.

β) *Ως προς την κοινότητα/κοινωνία:*

Οι εθνοπολιτισμικές κοινότητες, δηλαδή οι ελληνικές παροικίες, αντιμετωπίζονται σε άμεση σχέση με την κοινωνία της χώρας υποδοχής. Δηλαδή ως μέρος, ή καλύτερα συνθετικό στοιχείο, των κατά κανόνα πολυπολιτισμικών κοινωνιών των χωρών υποδοχής. Από την άλλη πλευρά, όμως, θεωρούνται και σε συνδυασμό με την Ελλάδα και τον ελλαδικό πολιτισμό, καθώς και με την «συναισθηματική, ιδεολογική κοινότητα» των απανταχού Ελλήνων της διασποράς.

γ) *Ως προς το Πρόγραμμα Σπουδών:*

Η διδασκαλία της γλώσσας συνδέεται άμεσα με τη διδασκαλία Στοιχείων Ιστορίας και Πολιτισμού, και αντιστρόφως. Δηλαδή, η γλώσσα συνδέεται άμεσα με ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία που αναφέρονται στην παροικία, στην Ελλάδα, αλλά σ' ένα βαθμό και στη χώρα υποδοχής, και που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας του ατόμου.

Η διδασκαλία των ιστορικοπολιτισμικών στοιχείων επιχειρείται τόσο μέσα από το γλωσσικό υλικό όσο και από το ειδικά γι' αυτό το σκοπό παραγόμενο ιστορικοπολιτισμικό υλικό, με τον τίτλο «Εμείς και οι Άλλοι» για τα δύο πρώτα επίπεδα.

Επίσης, το ελληνόγλωσσο Πρόγραμμα Σπουδών, ιδιαίτερα των Ημερήσιων (Δίγλωσσων) Σχολείων πρέπει να αντιμετωπίζεται σε άμεση συνάρτηση με το Αναλυτικό Πρόγραμμα της εκάστοτε χώρας υποδοχής.

2.2 Η συνοχή μεταξύ των επιπέδων και η εσωτερική λογική τους

Η ολιστική προσέγγιση του μαθητή, της κοινότητάς του και του Προγράμματος Σπουδών του μπορεί να δημιουργήσει την εντύπωση ότι τα μαθησιακά επίπεδα αποτελούν ένα ενιαίο και αδιαίρετο σύνολο και ότι κάθε επόμενο διαδέχεται νομοτελειακά το προηγούμενό του.

Αυτό ισχύει, βέβαια, στο βαθμό που ένας μαθητής θα ενταχθεί σε ηλικία 5 ετών στο προτεινόμενο Πρόγραμμα Σπουδών, θα φοιτά συστηματικά και ανελλιπώς και θα αποφοιτήσει σε ηλικία 15 ή 18 ετών απ' αυτό.

Σ' αυτή την περίπτωση, όμως, γεννάται το ερώτημα, γιατί προσφεύγουμε σε επίπεδα και δεν ακολουθούμε την κλασική και δοκιμασμένη μορφή κατανομής – κλιμάκωσης του υλικού κατά σχολικά έτη, και μετάβασης του μαθητή από τάξη σε τάξη.

Παρόλο που η γραμμική πορεία ενός μαθητή από την προδημοτική στην 9^η τάξη (υποχρεωτική εκπαίδευση) δεν αποκλείεται, τέτοιου είδους σχολικές βιογραφίες δεν αποτελούν τον κανόνα. Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω, ο μαθητικός πληθυσμός, οι θεσμικές και οργανωτικές συνθήκες διδασκαλίας και οι εκπαιδευτικές πρακτικές χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και πολυμορφία.

Αν παρομοιάζαμε το μοντέλο μας με μια αμαξοστοιχία με πέντε βαγόνια που συμβολίζουν τα επίπεδα, με αφετηρία την προδημοτική τάξη και τέρμα την 12^η, με ενδιάμεσους σταθμούς τη μετάβαση από επίπεδο σε επίπεδο και, τέλος, αν παρομοιάζαμε τους μαθητές με επιβάτες, τότε θα μπορούσαμε να φανταστούμε, αλλά και να διαπιστώσουμε στην πράξη, αρκετά διαφορετικές καταστάσεις:

- Υπάρχουν επιβάτες που επιβιβάζονται στην αφετηρία και αποβιβάζονται στο τέρμα
- Υπάρχουν επιβάτες που αποβιβάζονται σε ενδιάμεσους σταθμούς, για να εγκαταλείψουν οριστικά το τρένο ή για να ξαναεπιβιβαστούν μήνες ή και έτη αργότερα
- Υπάρχουν επιβάτες που επιβιβάζονται για πρώτη φορά από έναν ενδιάμεσο σταθμό

- Υπάρχουν επιβάτες με εισιτήριο 1^{ης} θέσης (δηλαδή μαθητές με πολύ καλές γλωσσικές προϋποθέσεις) και άλλοι με εισιτήριο 3^{ης} θέσης κ.ο.κ.

Αν πάρουμε ως παράδειγμα τους επιβάτες που επιβιβάζονται στους ενδιάμεσους σταθμούς, τους ονομάσουμε *πλαγιοεισερχόμενους επιβάτες* και στη θέση τους φανταστούμε μαθητές, τότε γεννάται το εξής αυτονόητο αλλά δυσκολοαπάντητο ερώτημα.

Πώς θα αντιμετωπίσει ο δάσκαλος τους πλαγιοεισερχόμενους μαθητές;

Αν για παράδειγμα έλθει ένας μαθητής ηλικίας 9 ετών (μαθητής της τρίτης τάξης στο σχολείο της χώρας υποδοχής) για πρώτη φορά στα Τμήματα Ελληνικής Γλώσσας, σε ποιο επίπεδο, και με βάση ποια κριτήρια θα τον κατατάξει ο δάσκαλος και ποιο διδακτικό υλικό θα του εγχειρίσει για μάθηση;

Το παραπάνω ερώτημα παραπέμπει στην εσωτερική λογική και οργάνωση των μαθησιακών επιπέδων και του παραγόμενου διδακτικού υλικού.

2.2.1 Εσωτερική λογική και οργάνωση του υλικού κατά επίπεδο

Το διδακτικό υλικό αποτελείται από το *Υλικό Κορμού ή Υλικό Ταυτότητας*, το οποίο για μεν τη γλώσσα φέρει τον τίτλο ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ για δε τα ιστορικοπολιτισμικά στοιχεία τον τίτλο ΕΜΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΟΙ. Το υλικό αυτό έχει μια εσωτερική συνοχή και συνέχεια και εξελίσσεται κλιμακωτά από επίπεδο σε επίπεδο.

Το υλικό κατασκευάζεται στην Ελλάδα σε συνεργασία με Ομάδες Εργασίας στο εξωτερικό, απευθύνεται σ' όλους τους μαθητές ελληνικής καταγωγής σ' όλες τις χώρες υποδοχής, και προϋποθέτει ένα μίνιμουμ ελληνογενών πολιτισμικών στοιχείων σ' αυτούς. Αναφορικά με την ελληνική γλώσσα το μίνιμουμ των γλωσσικών στοιχείων μπορεί να είναι ακούσματα και γλωσσικά ψήγματα. Το Υλικό Ταυτότητας στοχεύει στη μετάδοση κοινών γλωσσικών, αλλά και ιστορικοπολιτισμικών στοιχείων, τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν συνθετικά στοιχεία της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών. Θα μπορούσαμε, δηλαδή, να πούμε ότι το Υλικό Κορμού αναφέρεται στην *ταυτότητα*, σ' αυτό που συνδέει τους Έλληνες εντός και εκτός Ελλάδας.

Το *Υλικό Ταυτότητας* συμπληρώνεται από ένα διδακτικό υλικό που κατασκευάζεται στις χώρες υποδοχής με βάση τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των μαθητών σε κάθε χώρα. Αυτό είναι το *Υλικό της Ετερότητας*, δηλαδή, το υλικό που αναφέρεται στις διαφορετικές εκφάνσεις της ελληνικότητας.

Το γλωσσικό *Υλικό Κορμού*, με την επωνυμία «*Πράγματα και Γράμματα*», παραδέχεται σιωπηρά ότι οι μαθητές εισέρχονται στο πρώτο επίπεδο και μετά από μια περισσότερο ή λιγότερο επιτυχή πορεία εξέρχονται από το τέταρτο ή το πέμπτο. Αυτό, όμως, δεν είναι ο κανόνας. Αντίθετα, στην πράξη ο αριθμός των πλαγιοεπιβατών και εκείνων που διακόπτουν το ταξίδι, για να συνεχίσουν αργότερα, φαίνεται να είναι μεγαλύτερος.

Επομένως, το Υλικό Κορμού πρέπει να εμπλουτιστεί με *ειδικά διδακτικά πακέτα υλικού* που θα ανταποκρίνονται στις προϋποθέσεις και στις ανάγκες αυτών των ειδικών κατηγοριών μαθητών. Ένα τέτοιο πακέτο γλωσσικού υλικού, το οποίο απευθύνεται σε μαθητές ηλικίας δώδεκα ετών και άνω με ελάχιστες δεξιότητες στην Ελληνική (ψευδοαρχάρια) σ' όλες τις χώρες και που αντιστοιχεί στα επίπεδα τρία και τέσσερα, είναι, για παράδειγμα, το υλικό με τον τίτλο «*Ελληνικά με την παρέα μου*».

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι το εκπαιδευτικό υλικό για κάθε μαθησιακό επίπεδο δεν περιορίζεται σ' ένα ή δύο βιβλία, αλλά αποτελείται από περισσότερα επιμέρους συνθετικά στοιχεία (moduls, Bausteine), τα οποία ή είναι κοινά για όλους τους αποδέκτες ή διαφοροποιούνται κατά χώρα υποδοχής ή κατά επίπεδο γλωσσομάθειας.

Και για να χρησιμοποιήσουμε ξανά τον αλληγορικό κώδικα, το κάθε βαγόνι της αμαξοστοιχίας μας δεν αποτελείται από έναν ενιαίο, κοινό χώρο για όλους τους επιβάτες, αλλά από επιμέρους χώρους που στοχεύουν στην εξυπηρέτηση των ιδιαίτερων αναγκών των επιβατών· για παράδειγμα, από χώρους για καπνιστές, χώρους για διαφορετικού βάρους και όγκου αποσκευές, θέσεις για άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λπ.

Η ορθή και αποδοτική χρήση του εκπαιδευτικού υλικού δεν είναι αυτονόητες, με δεδομένη την υψηλή ετερογένεια των μαθητών και την μη συνεπή φοίτησή τους στα Τμήματα Ελληνικής Γλώσσας, καθώς και την πολυπλοκότητα των θεσμικών και οργανωτικών πλαισίων λειτουργίας της ελληνογλωσσικής εκπαίδευσης.

Επομένως, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει στα χέρια του διαγνωστικά εργαλεία που θα του επιτρέπουν να διαπιστώνει το επίπεδο ελληνομάθειας, καθώς και την μαθησιακή πρόοδο των μαθητών του, ώστε να μπορεί να αποφασίζει πότε θα δώσει σε ποια ομάδα μαθητών, ποιο μαθησιακό υλικό, καθώς και πότε ένας μαθητής είναι ώριμος να μεταπηδήσει από το ένα μαθησιακό επίπεδο στο άλλο.

Κλείνοντας το κεφάλαιο να υπογραμμίσουμε κάτι που πρέπει να έχει ήδη διαφανεί από τις μέχρι τώρα αναλύσεις. Η λογική της γραμμικής εξέλιξης της διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας δεν αποκλείεται και σε υψηλό βαθμό εκφράζεται μέσα από τη σειρά «Πράγματα και Γράμματα». Στη διδακτική πράξη αυτή η γραμμική εξέλιξη απαντάται κυρίως στα Ημερήσια Σχολεία.

Όμως, το Πρόγραμμα Σπουδών και το εκπαιδευτικό υλικό του έργου «Παιδεία Ομογενών» θέλουν να θέσουν την ελληνόγλωσση διδασκαλία στο εξωτερικό σε νέα βάση.

Ο εκπαιδευτικός με κριτήρια α) την ηλικία των μαθητών του, και άρα το στάδιο εξέλιξής τους, β) την ελληνομάθειά τους, η οποία θα διαγνωσθεί με κατάλληλα διαγνωστικά κριτήρια, και γ) λοιπούς ατομικούς και κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες που κατά την εκτίμησή του πρέπει να συνεκτιμηθούν, θα κατατάσσει τους μαθητές σε μαθησιακά επίπεδα και θα τους εγχειρίσει το κατάλληλο διδακτικό – μαθησιακό υλικό.

2.2.2 Η σχέση μεταξύ του Υλικού Ταυτότητας και του Υλικού Ετερότητας

Η σχέση μεταξύ του Υλικού Ταυτότητας (ή Υλικού Κορμού) και του Υλικού Ετερότητας – την οποία επιδιώξαμε να εκφράσουμε σχηματικά στον πίνακα 3 – είναι συμπληρωματική.

Ο όρος της συμπληρωματικότητας, ωστόσο, δεν είναι μονοσήμαντος με την έννοια ότι το υλικό της ετερότητας συμπληρώνει το υλικό της ταυτότητας, αλλά μπορεί να σημαίνει και το αντίθετο.

Συγκεκριμένα, στην περίπτωση του γλωσσικού υλικού συμπληρωματικότητα σημαίνει:

- α) εμπέδωση βασικών δομών της Ελληνικής,
- β) πρόληψη ή και διορθωτική αγωγή σε παρεμβολές (πρόληψη και θεραπεία λαθών),
- γ) ανάπτυξη μιας συνειδητής διγλωσσίας και
- δ) εμπλουτισμό του διδακτικού υλικού με κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία από την παροικία και τη χώρα υποδοχής

Η επίτευξη αυτής της τετραπλής στοχοθεσίας επιδιώκεται μέσω του Υλικού Ετερότητας, που στην περίπτωση αυτή λειτουργεί κυρίως ως συμπληρωματικό υλικό στο Υλικό Κορμού.

Η επικυριαρχία του γλωσσικού Υλικού Κορμού ανάγεται στην παραδοχή ότι ο γλωσσικός κώδικας που αναπτύσσεται στις παροικίες της διασποράς αποτελεί ποικιλία της Ελληνικής και ότι η έγκυρη γλωσσική νόρμα είναι η Ελληνική όπως ομιλείται, γράφεται και εξελίσσεται στην Ελλάδα.

Μ' αυτή την έννοια, λοιπόν, οι ομογενείς μαθητές θα πρέπει να συνειδητοποιήσουν τη (δι)γλωσσική τους κατάσταση και τις πιθανές αποκλίσεις του ελληνικού γλωσσικού τους κώδικα από τη νόρμα.

Αυτή η γλωσσική συνειδητοποίηση αποτελεί προϋπόθεση για τη διάκριση των δύο γλωσσικών κωδίκων του μαθητή και την υπέρβαση των γλωσσικών αποκλίσεων που ανάγονται στην παρεμβολή της γλώσσας της χώρα υποδοχής στην Ελληνική.

Πίνακας 3: Η σχέση μεταξύ του υλικού ταυτότητας και ετερότητας

		ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΕΠΙΠΕΔΑ				
		1	2	3	4	5
Γλωσσικό Υλικό Ετερότητας		Γλωσσικό Υλικό Ετερότητας (διαφοροποιημένο κατά				χώρα)
Διδακτικό υλικό ταυτότητας		Γλωσσικό Υλικό Ταυτότητας ή Κορμού (κοινό για όλους)				
		Ιστορικοπολιτισμικό Υλικό Ταυτότητας ή Κορμού (κοινό				για όλους)
Ιστορικο-πολιτισμικό υλικό ετερότητας		Ιστορικοπολιτισμικό Υλικό Ετερότητας (διαφοροποιημένο				κατά χώρα)

Από την άλλη πλευρά, το γλωσσικό Υλικό της Ετερότητας έρχεται να εμπλουτίσει το Υλικό Κορμού με κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία από την ζωή των ελληνικών παροικιών, καθώς και από τη χώρα υποδοχής (στόχος δ). Σ' αυτή την περίπτωση, δηλαδή, δεν λειτουργεί συμπληρωματικά και δεν έπεται του Υλικού Κορμού, αλλά λειτουργεί σε μια βάση ισοτιμίας όπου τα περιεχόμενα του Υλικού Ταυτότητας και Ετερότητας αλληλοσυμπληρώνονται και αλληλοεμπλουτίζονται.

Στην περίπτωση των *Ιστοριοπολιτισμικών Στοιχείων* που είτε εμπεριέχονται στο γλωσσικό υλικό είτε στο ιστοριοπολιτισμικό υλικό, συμπληρωματικότητα σημαίνει:

- α) *συνειδητοποίηση της ατομικής και οικογενειακής διπολιτισμικής βιογραφίας,*
- β) *συνειδητοποίηση της θέσης του ατόμου στον κοινωνικοπολιτισμικό περίγυρο, (παροικία και κοινωνία υποδοχής),*
- γ) *συνειδητοποίηση των ιστοριοπολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων της παροικίας και της σχέσης της με την Ελλάδα και*
- δ) *συνειδητοποίηση της θέσης και του ρόλου των Ελλήνων της διασποράς σε σχέση με την Ελλάδα, αλλά και το παγκόσμιο γίνεσθαι.*

Σε αντίθεση προς τον γλωσσικό κώδικα των ομογενών, ο οποίος αποτελεί μεν ποικιλία της Ελληνικής, αλλά δεν μπορεί να ισχύσει ως νόρμα, τα κοινωνικοπολιτισμικά περιεχόμενα της διδασκαλίας μπορούν να αντλούνται ισότιμα από την οικογενειακή και παροικιακή ζωή, από τη χώρα υποδοχής και από τη χώρα προέλευσης, καθώς και από οικουμενικά θέματα.

Η υλοποίηση των παραπάνω δύο πρώτων στόχων μπορεί μάλιστα να επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό χωρίς να αντληθούν ιστοριοπολιτισμικά, γεωγραφικά και κοινωνικά στοιχεία από την Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι στην περίπτωση των ιστοριοπολιτισμικών στοιχείων δεν τίθεται θέμα προτεραιότητας ή επικυριαρχίας του Υλικού Κορμού.

Επειδή, ωστόσο, εμείς αντιμετωπίζουμε ολιστικά (βλ. κεφ. 2.1) τη διδασκαλία των ομογενών μαθητών στο εξωτερικό δεν διαχωρίζουμε αυστηρά μεταξύ γλωσσικών και Ιστοριοπολιτισμικών Στοιχείων καθώς και μεταξύ Υλικού Ταυτότητας και Ετερότητας, αλλά τα θεωρούμε ως εξίσου απαραίτητα στοιχεία για μια επιτυχή ελληνόγλωσσα εκπαίδευση στη διασπορά και για τη διαμόρφωση μιας ταυτότητας που θα συμφωνεί με τις διπολιτισμικές-διγλωσσικές συνθήκες κοινωνικοποίησης των ομογενών μαθητών.

Βιβλιογραφία

- Δαμανάκης Μιχάλης (1997): Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στα Ελληνόπουλα του εξωτερικού, στο: Σκούρτου Ελένη (επιμ.): Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης. Νήσος, Αθήνα 1997 (σ. 63-82).
- Δαμανάκης Μιχάλης (επιμ.) (1999): Παιδεία Ομογενών Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις, ΕΔΙΑΜΜΕ, Ρέθυμνο.
- ΥΠΕΠΘ/Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (1997): Πιστοποίηση Επάρκειας της Ελληνομάθειας. Θεσσαλονίκη.
- Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ): Διεύθυνση Αποδήμων Ελλήνων (1987): Ο Ελληνισμός του Εξωτερικού, Αθήνα.